

בעיות מלחמה

הרב כ. פ. טכורש

איסור והיתר בצבא המלחמה

א.

הרמב"ם (בפ"ח ממלכים ה"א) אומר: חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשום וישבו מהן, מותר להן לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל, אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו, ובתים מלאים כל טוב, ערפי חזירים וכיוצא בהן, ובהלכה ב', וכן בועל אשה בגיותה אם תקפו יצרו, אבל לא יבעלנה וילך לו אלא מכניסה לתוך ביתו.

והנה גוף הדבר, הוא תלמוד ערוך, בחולין (י"ז ע"א) אולם יש לדייק בדברי הרמב"ם את הדיוקים הבאים: (א) מהי הלשון חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם, מה שלא נמצא בגמרא, תוספתא, ועוד. (ב) הלשון "וישבו מהן", (ג) אם ירעב ולא מצא מה יאכל, למה דוקא אם ירעב? (ד) למה מביא הרמב"ם, וכן "שותה יין נסך" באופן מיוחד, מבלי לכלול את זה עם שאר איסורים. (ה) מהו הלשון "וכיוצא בו", מה הוא כולל? (ו) מהי ההדגשה אצל יפת תואר בלשון "אם יצרו תקפו" דוקא? בישוב הדיוק הראשון, נביא את דברי הרמב"ם (הל' מלכים פ"ו הי"ג) ארבעה דברים פטרו במחנה, אוכלים את הדמאי ופטורים מרחיצת ידיים בתחלה, ומביאין עצים מכל מקום, ואפילו מצאן תלושים ויבשים אין מקפידין על כך במחנה וכן פטורין מלערב עירובי חצרות במחנה אלא מטלטלין מאהל לאהל ומסוכה לסוכה וכו', והמקור לזה המשנה בעירובין (ד' י"ז ע"א).

והנה הרמב"ם התכוון כאן לחלק בין הצבא הנמצא במחנה ובין הצבא ההולך לכבושים לכבוש, כי הצבא ההולך לכבוש בגבול העכו"ם ויוצאים למלחמה הותר להם באמת נבילות וטריפות ושאר מאכלות האסורות, אבל הצבא הנמצא במחנות מותרין, רק בדברים המפורטים הללו, ודבר מסתבר הוא, שהרי לא התירו במחנה אלא דברים האסורים מדרבנן, כמו שאמרין בגמרא: בד"א בעירובי חצרות אבל עירובי תחומין חייבין לפי שהם דבר תורה, ואם הדין במחנות שוה כמו צבא הכובש, הרי בצבא הכובש התירו גם מאכלות אסורות מדאורייתא כנבילות וטריפות וכו', וכן לענין שבת התירו אפילו בחילול שבת דאורייתא, כדאמרי' בגמרא "עד

רדתה אפילו בשבת* (שבת י"ט ע"א) ויריחו נכבשה בשבת, ומזה מביא הירושלמי ראייה שמחללים שבת במלחמה (מו"ק פ"ב ה"ד), אלא ודאי שיש חילוק בין אנשי צבא כובשים ובין אנשי צבא הנמצא במחנות, וזה שהרמב"ם מדייק בלשון „חלוצי צבא“ שנכנסו בגבול העכו"ם וכבשו ז"א: צבא כובש, ומובן גם בזה הדיוק בלשון „וישבו מהן“ ז"א שיקח מהם שלל בשעת הכבוש וכדברי הגמרא חולין שם. „בשנע שכבשו“ וכפירש"י שם (ד"ה אלא לאתר מכאן) בשעת שלל, בשעת הכבוש. אבל לא בשבע שחלקו בשעת החלוקה. יערי"ש.

ואם כנים אנו בזה, הרי שיש לתמוה על דברי הגאון בעל „שירי קרבן“ בירושלמי עירובין (פ"א ה"י) על הא דארבעה דברים התירו במחנה, דמביא ראייה להרמב"ם, שמותר לאכול דברים אסורים דוקא כשירעב ואין לו מה יאכל, ממתניתין דארבעה דברים התירו להם במחנה, ואי סלקא דעתך דאפילו דברים אסורים מותרים לאכל, מאי שנא דתני, תנא דמאי דוקא? ואולם, לפי דברינו אין כאן דמיון כלל. כאן התירו רק דמאי מפני שזהו במחנה של צבא, אבל שם מדבר הרמב"ם ע"ד חלוצי צבא הכובש בגבול עכו"ם, א"כ מותר גם דברים אסורים, מה"ת, וממילא יתכן לומר שכשהותר להם, לגמרי הותר להם, ואפילו כשאינו רעב כלל, ואין מכאן ראייה לדברי הרמב"ם, וזהו פשוט.

ולפי זה קשים דברי הרדב"ז בפירושו להרמב"ם בהלכה זאת, שנוקט בפשיטות דקרא דבתים מלאים כל טוב, אפילו בזמן שהם במחנה משמע. ואולם לפ"מ שנתבאר כל עיקר דין זה אינו אלא בשעת כיבוש, אלא שיש להאריך בשיטתו המיוחדת בדעת הרמב"ם כמבואר בתשובותיו (חלק וא"ו) ובמקום אחר בענין מלחמת מצוה ורשות, הרחבתי את הדבור ואכל"מ.

והנה לפי זה, יש לומר שהרמב"ם נחית להאי חילוקא בהלכה זו גופא, בהוסיפו למאכלות וטרפות ונבילות ו„כיוצא ברי“, היינו, שבא לרבות עוד איסורי תורה המותרים אף הם לחלוצי צבא בלבד, ולא לאנשי מחנות שפטרם אך ורק מאיסור דמאי, שאינו אסור אלא מדרבנן.*

(*) אגב כדאי למסור דבר יפה מפי ידידנו הרב ר' ראובן מרגלית שליט"א על הגמרא עירובין כ"א ע"ב: ארי"א ש, בשעה שתיקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצתה בת קול ואמרה „בני אם חכם לבנך ישמח לבי גם אני“, שהכוונה מפני שדוד המלך היה עסוק במלחמות, ונמצא תמיד במחנות צבא. כאמור (דה"י א' כ"ב ח') „ויהי עלי דבר ה' לאמר דם לרב שפכת ומלחמות גדולות עשית לא תכנה בית לשמי“, וא"כ בהמצאו תמיד במחנות היה פטור ממילא, מנטילת ידים ומעירובין, כדין הנ"ל בספ"ק דעירובין, ורק אז בימי שלמה המלך ששקטה הארץ מכל מלחמות, נכנסו לתוקפם ממש שני הדברים הללו נטילת ידים ועירובין, וזאת אומרת: שתיקן שלמה, שהחזיר את העטרה ליושנה, ולהיות נשמרים ע"י ישראל, ולכן שבחה הבת קול את המאורע הזה ודפח"ה.

ב.

ע"ד הדגשת הרמב"ם דוקא "כשירעב ואין לו מה יאכל" עמדו רבים וכן שלמים לפענח מקור לזה, והרמב"ן חולק על דברי הרמב"ם אלה. וכותב בנמוקיו בפ' "ואתחנן" וז"ל: "וע"ד רבותינו, ירמוז עוד, כי הטוב ההוא, אשר ימצא בבתים המלאים מותר להם אפילו היו שם דברים הנאסרים בתורה, כגון קדלי דחזירי או כרמים נטועים כלאים, או ערלה וכו' והשליט אותם בכל הנמצא בארץ במותר ובאסור, והנה הותרו להם כל האיסורים, זולתי אסור ע"ז, כמו שיבאר עוד, ולא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת" וגו', ולכן יזכיר כאן בפרשה שאחרי כן, מזבחותיהם תתוצון, לאבד ע"ג ומשמשיה ושאר כל הנמצא בארץ מותר. והנה ההיתר הזה עד שאכלו שלל אויביהם, וי"א בשבע שכבשו, וכן נראה בפרק ראשון בגמרא במס' חולין, והרב כ' בהל' מלכים חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגויים וישבו בהם מותר לאכול נבילות וטריפות ובשר חזיר וכיו"ב אם רעב ולא מצא מה יאכל, אלא מאכלים אלה האסורים, וכן שותה י"ג, ומפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב, ערפי חזירים וכיו"ב, ואין זה זכון, שלא בשביל פק"נ או רעבון בלבד הותר בשעת מלחמה אלא לאחר שכבשו הערים הגדולות והטובות הותר להם שלל אויביהם, ולא בכל חלוצי צבא, אלא בארץ אשר נשבע לאבותינו לתת לנו כמו שמפורש בענין, וכן יין נסך שהזכיר אינו אמת, שבכל איסור ע"ז היא עצמה ומשמשיה ותקרובת שלה, הכל אסור מיד שנא' שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא וכו'.

והנה לדעת הרמב"ן יוצא: א) בשעת מלחמה, לשם כבוש, בגבול עכורים, אסור לאכל לגמרי מאכלות אסורות, ובמלחמה בשטח הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו, הותר להם מאכלות אסורות, אפילו שלא בשעת רעבון. ב) הוא חולק על הרמב"ם בדבר היתר שתיית יין נסך, שהרמב"ם מתיר בשעת כיבוש מלחמה, והרמב"ן אוסר משום לתא דע"ז. (**)

וראיתי במאירי בחולין (י"ז ע"א) שדעתו כדעת הרמב"ם וז"ל: כל זמן שהיו ישראל במדבר משהוקם המשכן היה אסור בבשר בהמה אלא אם כן יקריבהו

(** וראה במנחת חנוך (מצוה תקכ"ז) שרוצה לחדש דמות לחלוצי צבא רק דברים שאסורים רק לישראל כמו קדלי דחזירי וכדומה, אבל דבר שאסור לב"ג ג"כ, כגון אבר מן החי ובשר מן החי אסור להם, כיון דאסור אף לב"ג, לא מסתברא דיהיה מותר להם מאי דאסור לכל באי עולם.

ובהשמטות ב"קומץ מנחה" מביא בשם משכיל אחד ששאל אותו, אי"כ לפי"ז הדרא קושיית הרמב"ן בפ' מטות לדוכתא, למה לא צוה הקב"ה על געולי כלי סיחון ועוג, ואי דאישחרי, הו"ל להגעילם משום שבישלו אבר מן החי, וע"ז השיב, דבאמת אמ"ה שאסור לב"ג הוא רק גוף אמ"ה אבל ציר וטעם, דילפי מקרא הטמאים וכו', או טעם כעיקר, זה רק לישראל, דהתורה לישראל נאמרה, אי"כ ציר וטעם לא נאסר לבני נח ע"ש.

שלמים, — נכנסו לארץ הותרה להם בשר תאוה והוא שכתוב: כי ירחיב ה' אלקיך את גבולך. ואמרת אוכלה בשר, כי תאוה נפשך לאכול בשר ולמדת שלא הותרה להם בשר נחירה כלל, וזהו שכתב, כי ירחק ממך המקום וגו' וזבחת, לא שעד עכשיו תהא הבשר מותרת להם בלא זבוח, אלא ללמד שמאחר שהותרה להם לאכלה חולין לא יהיו שוחטין אותה בעזרה, כלומר: ברחוק מקום אתה זובח ולא בקירוב מקום, ומ"מ כשהיו טרודים במלחמה ובכבוש הארץ הותרו לאכל בשעת הדחק, כל שהיו מוצאים בשלל גבלות וטריפות אפילו קדלי דחזירי, הא להתיר לנחור ולאכל לא הותרה לעולם, ולא שאלו כאן אברי בשר נחירה שהכניסו לארץ מהו, אלא לדעת ר' עקיבא ואין הלכה כמותו, ולא הותרו אלא של שלל גוים ובשעת הדחק, ובזמן טרדות המלחמות, כגון שבע שכבשו, וכן לדורות, כל זמן שהמלך נלחם אפילו במלחמת הרשות כשיכנס חלוץ וצבא בגבול הגוים וישללם, כל שעת הדחק, כלומר, שאינם מוצאים בכדי ספוקם מותרים בכל שימצאו, אפילו י"ג. הרי שהדגיש שעת הדחק דוקא, ומתיר י"ג כדעת הרמב"ם.

ובאמת, האחרונים חתרו למצוא את המקור ממנו שאב הרמב"ם, שמותר דוקא רק בשעה שירעב ואין לו מה יאכל, והכ"מ אומר, רק מדעתיה דנפשיה מתוך סברא זו"ל: "דאי שכית ליה התירא, לא שביק התירא ואכיל איסורא", אבל מקור ומוצא לסברא זו לא הראה.

ולא עוד אלא שגדולי האחרונים הלא המה: "הפרשת דרכים" למשנה למלך (דרוש ח') השאג"א (ר"ה י"ג) החת"ס (חולין י"ז) הראש יוסף (חולין שם) הקשו על הרמב"ם מגמרא מפורשת בחולין שם, דמאי מקשה הגמרא, "השתא דבר טמא אשתרי להו דכתיב ובתים מלאים כל טוב, ואמר ר' ירמיה בר אבא א"ר קדלי דחזירי, בשר נחירה מיבעי", ולפי דעת הרמב"ם, אין כאן קושיא, בשר נחירה הותר להם לגמרי, אפילו כשלא ירעב לאכל, ובשר טמא הותר רק כשירעב ואין לו מה יאכל?

וראיתי בכלי חמדה להגאון ר' מאיר דן פלוצקי (בפ' ואתחנן) דביאר שיטת הרמב"ם בכמה אופנים: א) דלהרמב"ם היה קשה, דאיך דרשינן מהא דבתים מלאים כל טוב דהותרו להם דברים אסורים, דלפ"מ דק"ל בירושלמי, דנפשו של אדם קצה באכילת איסור ול"ח נהנה, וא"ח בתשלומין בשוגג, א"כ איך חשוב לה "כל טוב", לכן ס"ל להרמב"ם ז"ל, דזהו היתר הזה הוא רק באין לו מה יאכל, דכשירעב האדם ואין לו מה לאכל מחמת סכנת רעבון, יערב לו גם איסורין, ושייך למימר ע"ז, "ובתים מלאים כל טוב", אבל בשעה שאין נצרכין להם, שיש להם

ולדעתי, יש להסיק מדברי הרמב"ן להיפך, שהרי הרמב"ן אוסר לשתות י"ג משום לתא דע"ז, דהתורה אסרה גם לחלוצי צבא, ואם כדבריה, שאבר מן החי שהוא אחד מן מצוות בני נח נאסר לחלוצי צבא, למה התורה אסרה כאן רק ע"ז, שהרי ע"ז נכללת בין מצוות בני נח, ובלאו הכי אסורה? אלא ודאי שגם אבר מן החי נכללת בהיתר ורק איסור ע"ז נאמר גם על חלוצי צבא ולא יותר מזה והתורה הדגישה את זה כאן כדברי הרמב"ן, והבן.

מאכלים אחרים של היתר, הרי נפשם קצה באכילת איסור ול"ח נהנה, ואינן בגדר „כל טוב" (ב) עוד אומר, שיש לחלק בין מלחמת מצוה ובין מלחמת רשות, במלחמת הרשות כתוב, תבוז לך ואכלת, ואכילה בכזית, רק להשקיט רעבונו ואין לו מה יאכל, אבל במלחמת מצוה דכתיב בה, ואכלת ושבעת, משמע עד כדי שביעה, ואכילה ללא סייג, והרמב"ם, הלא מדובר במלחמת הרשות ולכן מותר לאכל בדוחק, רק בשעה שאין לו מה לאכל. והבן. ג) דבר יפה הוא אומר על פלוגתת הרמב"ם זהרמב"ן בנוגע לשתיית יין נסך ע"ש.

וראיתי בספר „תבואות השדה" להרב מהור"א דייטש ז"ל מהנאשוויץ (טהרת חולין שער ג' אות י"ג) שמיישב את הרמב"ם באופן נאה, דהנה הרמב"ן בפ' מטות הקשה למה לא נצטוו להגעיל את הכלים במלחמת סיחון ועוג, ע"ז יש לומר דמפני ששם נלחמו במדבר, כדכתיב בפ' חקת „ויצא לקראת ישראל המדברה", ואין דרך ההולך להלחם במדבר שיקחו עמהם כלים, ובדאי הלכו אל הערים ליקח שללם, א"כ היו הכלים אחר מעת לעת, משא"כ במלחמת מדין, ששם הלכו למדינתם ללחום עמהם, והיה להם כלים גם באותו היום, ולכך היו צריכים להגעיל, אמנם זה דוקא אם ס"ל נוטלפ"ג מותר, אבל למאן דס"ל נוטלפ"ג אסור, א"כ הדרא קושית הרמב"ן, מ"ט לא הגעילו כלי סיחון ועוג, וע"כ צ"ל, כתירוץ הרמב"ן, שכיון שהותרה להם כל האיסורים, לא צריכים להגעיל, וא"כ למאן דס"ל נוטלפ"ג מותר, לא מוכח מהגעלת כלי סיחון ועוג דהותר לגמרי. ומאן דס"ל דנותן נוטלפ"ג אסור, מוכח ע"כ דכל האיסורים הותרו לגמרי, דאל"ה מאי חילוק יש בין כלי סיחון ועוג לכלי מדין.

וא"כ ניחא, דהרמב"ם לשיטתו דסובר נוטלפ"ג מותר כדבריו (פ"ז מהל' מאכ"א הל' יב) דלא אסרה תורה אלא קדירא בת יומא, א"כ אין מוכרח לומר דכל האסורים הותרו כשם שהותרו הכלים, דזה מפני שהיו אינן בני יומן, ונטלפ"ג מותר, א"כ מותר לאכול רק ע"י הדחק, שאין להם מה יאכל. אבל ר' ירמיה תלמידו של רב, סובר כרבו, דנטלפ"ג אסור, ואעפ"כ הותרו הכלים בלי הגעלה במלחמת סיחון ועוג, א"כ משמע שהותרו לגמרי, וא"כ שפיר מקשה הגמרא דמאי קמיבעיה ליה לר"י על אברי בשר נחירה, שהרי הותרה לגמרי, ודפח"ח, וע' בספר „לב אריה" להרב מברודי שם בחולין, שמברר בדרך זה את שיטות הרמב"ם זהרמב"ן, דהרמב"ם סובר דנטלפ"ג מותר, וטע"כ לאו דאוריתא, ולא לומדים ממדין, מפני שחידוש הוא כדברי הגמרא בפסחים סוגיא דמשרת, א"כ מפני זה לא הגעילו את כלי סיחון ועוג, וע"כ לא הותר רק בדוחק, אבל הרמב"ן ורש"י סבורים, נוטלפ"ג אסור, שלומדים ממדין ולא היו חידוש. א"כ בס"ע הותרו לגמרי, ועל קוטב זה ע"ש.

ג.

הנה אמרתי בסענוח מקורו של הרמב"ם שמותר רק כשידעב ואין לו מה יאכל, שהוציא את זה לדעתי מדין יפת תואר, כאמור בגמרא (קדושין כ"א ע"ב)

ת"ר "וראיתי בשביה" בשעת שביה וכו', יפת תואר "לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע", וכפירש"י, משמע מתוך שמתגרה בה יצרו מחמת יפיה התירו לו ובקושי, ד"א שמותר לו בקושי לספק את התאוה של יצר הרע המתגרה בו, ולא יותר, ולפיכך מותר רק בביאה הראשונה, ועוד, ראה בגמרא שם, וא"כ כמו, שביפ"ת התירו בקושי ורק בשעת מלוי תאוותו, כך הדין במאכלות אסורות, מותר רק כשירעב ממש ולא יהיה לו מה לאכל, להשקיט את רעבונו, ומכוונים מאד בזה דברי הרמב"ם. וכן בועל אשה בגיותה "אם תקפו יצרר", ז"א: רק בשעה שתקפו היצר, ובא למלאות את תאוותו, "כנגד יצה"ר" וכמו שמצביע על זה הכ"מ על המקום של הגמרא הנ"ל.

אחר זה שמחתי לראות ברמזו הדברים הללו בחת"ס (חולין י"ז) ויש לבסס את זה לפי דברי הגמרא שם דאמרו: "מוטב שיאכלו בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבילות", לשם מה הדמיון הזה לנבילות? אלא משמע מזה, שהדברים באמת דומים זה לזה, ז"א: כמו שצריכים להשתדל מלמנוע מלאכול נבילות, ואם יצטרך לאכול, יאכל אפילו בשר מאוס, ממסוכנת, כך, לא דברה התורה אלא כנגד יצה"ר למלאות תאוותו עכשיו, אם תקפו יצרו, אבל לא לשם עבירת איסורים להבא, והבן.

ד.

שוב נראה לי לבאר דעת הרמב"ם, דמותר רק כשירעב ואין מה לאכל לפי דברי הספרי בפ' שופטים בשני מקומות (דברים כ'—ד'—י"ז) רק הנשים הזסף והבהמה את כל שללה תבוח לך, יכול תהיה ביזתם אסורה לך, ת"ל תבוח לך ואכלת את שלל אויביך ובפסוק (י"ז) "כי החרם תחרימם" יכול ביזתם תהיה אסורה כך ת"ל (דברים ו') ובתים מלאים כל טוב, רואים אנו מדברי הספרי, שאלמלא הפסוקים "ואכלת שלל אויביך", ו"בתים מלאים כל טוב", ה"א דהיה אסור להם ליהנות, גם מטעם ביזה, ויכול להיות או מצד שצריך להקדיש לשמים או מצד גזל, כדברי המלבי"ם ב"התורה והמצוה" שם, או מטעם "החרם תחרימם", מטעם חרם, ולפיכך משמיעה התורה ששלל מותר, ומה שמציין הספרי בשני מקומות, י"ל שהראשון מדבר על מלחמת הרשות, והשני על מלחמת חובה (ראה "כלי תמדה" ואתחנן) וא"כ מותר לאכל בשעת המלחמה בכדי להשקיט את הרעבון ממש, אבל יותר מזה אסור שהרי אהדריה לאיסורא קמא, שאסור מטעם ביזה ומטעם חרם, ויצא לפי זה שמה שהרמב"ם אומר כשירעב ואין לו מה לאכל, ואסור לאכל בריח, זה מטעם אחר, מטעם ביזה וחרם, והבן.

ולפי"ן יובן לנו למה מזכיר הרמב"ם "וכן שותה יי"ג" וכי יי"ג מוצא מן כלל כל איסורים? אלא הרמב"ם רוצה בכוונה להוציא מדעת הרמב"ן, האוסר בפ"י לשתות יי"ג במלחמה מטעם חרם, ולתא דע"ז, שנאמר שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (ראה רמב"ן דברים י"ב) לפיכך הוא מפרש דגם יי"ג מותר, והבן.

וראיתי ב"משך חכמה" פ' "ואתחנן", שאומר שהמקור לזה שיין נסך מותר במלחמה נובע מדברי הפסוק, "ובורות חצובים אשר לא חצבת" דמשמעו בורות מלאי יין כפי שהיה נהוג, להשהות את היין בבורות, וא"כ התורה בפ' התירה כמו שהתירה שלל מתוך איסורי ביזה וחרם, ודפח"ת, ואולי למד מכאן הרמב"ם שגם ביינ מותר שלא כדברי הרמב"ן.

ואמינא לה אנא, עד היכן גדולה עבירת ביזה למי שאסור, בדברי הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ג ה"י) "כל שבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען, וכן הן מוזהרין שלא יטלו חלק בביזה בשעה שכובשין את הערים, שנאמר לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי, חלק ונחלה עם ישראל, ובן לוי או כהן שנטל חלק בביזה לוקה, ואם נטל נחלה בארץ מעברין אותו ממנו". א"כ רואין שאסור בביזה למי שלא כובש את הארץ ולא יוצא בצבא. (***)

ועוד יש להביא הוכחה לנקודה זו, כי מה שהתורה לא התירה בפירוש, הרי חזרה לאיסורא קמא. מהמכילתא שמביא רש"י בפ' "יתרו" (שמות כ' כ') על לא תעשון אתי, אלהי כסף ואלהי זהב, למה נאמר, לפי שהוא אומר ועשית שנים כרובים זהב, אם הוספת על שתיים הריהם כאלוה זהב, אלהי כסף למה נאמר, לפי שמצינו כל כלי בית עולמים, שאם אין להם של זהב עושים אותן של כסף, שומע אני אף כרובים כן, ת"ל אלהי כסף, הא אם אינו של זהב הרי הם כאלהי כסף.

רואים מזה שכל מה שהתורה התירה בפירוש כדוגמא כאן, הכרובים רק בזהב ורק במספר שנים מותר, רק בדרך זה, ולא יותר, ואם מוסיפים ומשנים מזהב לכסף הרי זה ע"ז ממש, כי מה שלא התירה התורה בפירוש, הרי זה בגדר אהדרית לאיסורא קמא, וה"נ כן.

וראה עוד בחנוך (מצוה ל"ה) שכתב שמלבד שיש באיסור אשת איש איסור חנק, יש בו משום צד גזל, וראה ב"מנחת חנוך" שם שמאריך בזה, ומביא את המקור של הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט ה"ד) שכתב, דמפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו עכ"ל. ומוסיף, שאפילו בא על א"א של ישראל שלא ברצון הבעל והאשה, הרי זה משום גזל. וראה בפ"י אבן עזרא על התורה (פ' נח) ד"ה חמס וז"ל: "בגזל ועושק וקחת גם נשים" וע"י רש"י סנהדרין (ד' נ"ז ע"ב) ד"ה על הגזל: "וכן יפת תואר דהוי נמי גזל שגזולין את אשתו במלחמה". וע"י רש"י ויקרא (י"ט ג) "אבל אשה רשות אחרים עליה" וע"י רשב"א גיטין (ד' ע"ה) האשה קנויה אצל הבעל וקנינו קריא רחמנא. וכן בשטמ"ק כתובות (ב' ע"ב) "שהאשה קנין כספר", וראה במהרי"ק (כלל קס"ה) האומר: שיש באיסור א"א גם משום מעלה בו מעל וההסבר הוא לפי דעתי, שהתורה התירה רק דרך קידושין וקנין אשה, כפי לשון המשנה "האשה נקנית", ואם הוא

(***) וראה רשב"ם במדבר (א' מ"ז) וז"ל: "כמו שמסורש הולך אך את מטה לוי לא תפקוד וגו' ומפרש הטעם, "כי לא ילכו בצבא המלחמה" וראה אבן עזרא שם, (פסוק ג) באר, למה לא התפקוד, כי פקודת המשכן עליהם על כן לא יצאו בצבא.

לוקח א"א הרי זה כאלו מועל בקנין חברו, וכעין גזל, וראה עוד בס' „אורים גדולים“ להגריי רינס ז"ל (פ"ו „שער השרשים“) שכתב, לפי הגמרא סנהדרין (ד' פ"א ע"א) ואת אשת רעהו לא טמא, שלא ירד לאומנות חבירו, דאם אמנם, יש איסור משום ניאוף, יש בו משום נגיעה בקנין שלו, ובמד"ר (נשא פ"ט) אמרו: „לא תגנב, שהוא גונב מקור חבירו“. הנה כי כן, יסוב הכל על קוטב אחד: כל דבר שיש בו זכות של קנין והנאה לאדם או לצבור מסוים, ובא אחד. ומשתמש בו שלא כדין תורה, הריהו עובר משום איסור גזל. ומכאן נמצינו למדים לעניננו. ויש עוד להאריך בפרטים ואכ"מ.

ה.

עוד נ"ל לאחר העיון שדברי הרמב"ם מבוארים בעצם הסוגיא דחולין ומקומו הוא מוכרע, כי באמת יש להקשות בדברי הגמרא שם שהקשו אילימא כשבע שכבשו השתא דבר טמא אישתרי להו וכר' בשר נחירה מיבעי, ומאי קושיא, הרי לא מצינו שהתירה תורה האיסורים אלא לישראל שיש להם חלק בביוה, אבל זהנים שאינם חולקים בביוה כפי דברי הרמב"ם שהבאנו לעיל (פ"ג משמיטה יובל ה"י) וא"כ בהם לא מצינו כלל את ההיתר של „ואכלת את שלל אויביך“, א"כ נפקא מינה רבא איכא בדבר, לענין אברי בשר נחירה להתירם גם לכהנים...***)

וכעין זה מקשה ה"כלי חמדה" לענין נשים שפטורות ממלחמה משום דלאו כני כיבוש נינהו א"כ יש הברל גדול בין בשר טמא לבשר נחירה, בשר טמא לא הותר לנשים ובשר נחירה הותר אף לנשים.

וידידי הרב הגדול ר' יהושע מנחם אהרנברג הרב הראשי לשעבר בקפריסין עוררני עוד. שהרי בני פחות מעשרים ויותר מבני ששים היו פטורין ממלחמה, ואינם

****) והרב הגאון ר' דובריש וויידענפלד שליט"א האב"ד דטשעבין, כותב לי במכתבו אלי, דבר חודד, ביישוב קושיא זו: שהרי על הכתוב [יחזקאל מד'] „כל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים הקשו (מנחות מ"ד) כהנים הוא זלא יאכלו, הא ישראל אכלי ו אמר רבינא כהנים איצטרכא ליה, סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו, תשתרי נמי נבלה, קמ"ל, דלא אמרינן כן, ואסורה נבילה לכהנים. שהרי מליקתו זו היא שחיטתו [ראה יומא ס"ד „דחיייתו לצוק זהו שחיטתו“, זבחים ע' „עריפתו שחיטתו“], ואין לזה שייכות עם נבילה, אבל כאן שאנו דנין על בשר נחירה שהותרה לישראל במדבר, הוא מטעם דנחירתן צ היא שחיטתן, כמו שאמרו שם בגמרא על הכתוב „הצאן ובקר ישחט להם“ — היא נחירה שבוה קיימו או מצות שחיטה [ראה רש"י שם, דמשום זה היו באמת חייבין על נחירה זו במצות כסוי הדם], ואף דבשעה שנכנסו לא"י נתחדשת חלכה והתורה צוותה „וזבחת“ בכל הלכות שחיטה, אבל איברים הללו של בשר נחירה שבאו לארץ, הותרו לכהנים מאתו הטעם „הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו“, שהמליקה נחשבת אצלם לשחיטה, כמו כן נחירה נחשבת לשחיטה במדבר, ואין ספק על אברים הללו לגבי הכהנים, והספק נתעורר רק לגבי ישראל, האם הם בכלל „ובתים מלאים כל טוב“, ויפה כוונ.

בכלל חלוצי צבא, וא"כ שוב יש הבדל בין בשר טמא לאברי נחירה, בשר טמא לא אשתרי לבני פחות מעשרים ויותר מששים, ובשר נחירה כן אשתרי.

ע"כ נ"ל, שדבר זה תלוי במקשן והתרצן שבגמרא. ולפי מה דהוי ס"ד שגם בשלהם הותר יוצא שמש"כ „בתים מלאים כל טוב“ אינו אלא גילוי מילתא שבאותה שעה הותרו האיסורים, גם לכהנים וגם לנשים ולפחותים מכי ויתרים על ס'. כיון שבאותה שעה של כיבוש לא נהגו דיני איסורי אכילה אין לחלק ביניהם. אכן לפי מה שמתרץ שלדידהו לא אשתרי, יוצא שאין ההיתר אלא מצד שהוא שלל, וע"כ בשל עצמם שאינו שלל לא הותר. אז רק יש מקום לומר ששבט לוי וכיר"ב מאלה שאינם משתתפים במלחמה לא הותר להם השלל.

א"כ לפי סברת המקשה שפיר הקשה כיון שלדעתו הפסוק „בתים מלאים כל טוב“ הוא גילוי מילתא שאין נוהג באותה שעה דין מאכלות אסורות אין הבדל בין ישראל זה לישראל אחר.

א"כ י"ל בזה גם לדעת הרמב"ם דמה שכי הרמב"ם שאינו מותר אלא בשעת רעבון, הוא רק לפי מסקנת הגמרא דמסיק דידהו לא אשתרו שלא הותר אלא מה שמוצאים דברים אסורים, אבל לנחור בעצמם לאחר מיכן לא הותר, וכמש"כ התוס' (ד"ה כי אשתרי), א"כ אין פירוש שהתורה סילקה באותה שעה את דיני מאכלות אסורות רק שהתירה לצורך זיהונו בשעה שרעב. כי אם נאמר שהוא מותר גם כשאינו רעב צ"ל שנסתלק באותה שעה האיסור של מאכלות אסורות א"כ למה דידהו לא אשתרי.

וכ"ז רק לפי המסקנא, אבל לפי הס"ד שגם דידהו אשתרי יוצא באמת שהי' סובר שבאותה שעה נסתלק איסור מאכלות אסורות, א"כ ודאי שלפ"ז הי' מותר לאכול לאו דוקא כשהוא רעב אלא גם כשאינו רעב, כיון שבאותה שעה כאילו לא נצטוו כלל על המאכלות האסורות. ומיושבת קושית האחרונים הנ"ל לדעת הרמב"ם למה לא תרצה הגמ' דנפ"מ לשעה שאינו רעב. כי כל נפ"מ זו אינה שייכת אלא לאחר החידוש של המתרץ „דידהו לא אשתרו“, אבל לפי הס"ד ודאי שהי' סובר שגם שלא בשעת רעבון מותר.

שוב ראיתי שהדבר כבר נפתח בגדולים, אם כי בשינוי נוסח, ב„ראש יוסף“ (בסוגיא דידן בחולין) האומר, שמה שמתרצים בגמרא כי אשתרי — שלל עכ"ם — דידהו לא אשתרו, כיון שיכולים עכשיו לשחוט, ולא הותר להם איסורי תורה, רק ע"י הדוחק. והבעי' היתה רק על בשר נחירה שהותרו כבר במדבר, אם מותר עכשיו. וכן בתורת חיים שם, שמפרש דזהו באמת האיבעי', כי אשתרי שלל עכ"ם, במותר לאכל על צד הדוחק. ואם לא התירן הכתוב יפסיד. אבל בשר נחירה שהביאו עמהן לא, כיון דהוה אפשר למיכל במדבר בהתירא. אי נמי איהו דאפסידו אנפשייהו, מה שנחרו כל כך הרבה עד שהביאו עמהן לארץ, או דלמא לא שנא, דכיון דכבר נחרו בהיתר, ואי אפשר עוד לאכלו בהיתר שרי, שלא יצא לידי הפסד. אם כן זה האיבעי', אם כל האיסורים הותרו לגמרי בשעת כיבוש או על צד הדוחק, וכיון דלא איפשטא נקטינן לחומרא דלא הותרו אלא על צד הדוחק.

והנה לדברי התוס' יש לגרוס „א"ד ל"ש", ויש הבדל בינו ובין התוס'.
לדברי התוס' כתלי דחזירי דידהו, אין ה"א לגמרי שיהיה מותר, דמתחלה לא
מסתפק בזה, אבל לדברי ת"ח הנ"ל, האיבעי היתה גם כל זה, מפני שא"א היה
לאוכלו בהיתר, ואי לא יתירו יפסידו, אבל אברי נחירה שאפשר היה להם בהיתר,
מהיכי תיתי שהתורה תתיר להם. וא"כ לפי דבריו, נחירה היא דאסורה, אבל חזיר
ה"א דמותר — אבל אנן פסקינן לחומרא, יעריש. בכל אוסן מכאן יש למצוא
המקור לדברי הרמב"ם דמותר דוקא כשאין להם מה לאכול.